

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 3.

Lördagen den 20 Januari

1872.

Den öppnade riksdagen.

Att döma efter de officiella tal som under denna vecka blifvit vaxlade och den skenbart lugna, nästan likgiltiga minen hos folkets representanter, borde det nu började sjunde riksmötet under den nya representationsordningen blifva allt annat än bullersamt. Penningar finnas rikligare än någonsin, handel och näringar befinna sig för tillfället i ovanlig liflighet, och så vidt vi veta föreligger det ingen stor fråga som kan splittra sinnesstämningen eller störa lugnet, sedan man erfarit af konungens mun att försvarsväsendet icke från regeringens sida kommer att i någon omfattande grad göras till föremål för riksdagens öfverläggningar.

Och likväl skulle vi ej vilja obetingadt ställa fredens horoskop. Att det är något oklart i ställningen mellan statsmakterna, som vid minsta föranledning kan antaga karakteren af ett *imbroglio*, är något som man liksom känner i luften. Ett regeringsparti i egentlig mening saknas inom representationen; må hända finnas inom hvardera kammaren två eller tre personer beredvilliga att för alla händelser ställa sig på departementschefernas sida, men förgäfvos skall man söka efter den ovilkorliga öfverensstämmelse inom ena kammaren och den öfvervägande samstämmighet i den andra, hvarmed i början af 1867 års riksdag folkombuden beredde sig att upprätthålla den då varande regeringen.

Den närvarande skall i bästa fall mötas af fördragsamhet: några andra fordringar på tillmötesgående har den knappast från sin egen sida uppställt. Kanske är det också bäst så.

Under sådana omständigheter har tron-talets affattande varit ett icke lätt prof på takt och klokhet, och det har allmänt blifvit erkänt att den svåra uppgiften blifvit väl löst, ty det fins icke ett ord som man önskade vore borta. Huru olika äro icke de kungliga ordalagen nu mot hvad de voro för ett år sedan, och derefter vid två på hvarandra följande tillfällen. En jemförelse skulle vara otillbörlig, och det må vara nog att erkänna den hofsamhet hvarmed kongl. maj:t erinrade, att i frågan om landtförsvarets ordnande har »en sådan skiljaktighet i åsigter gifvit sig till känna, som ej blott hittills hindrat den slutliga lösningen, utan äfven ådagalagt behöfvet af någon tids rådrum, för att den samstämmighet som till målets vinnande är af nöden må kunna ernås». Kongl. maj:t vill därför icke denna gång framlägga något omfattande organisationsförslag utan endast begära anslag till fortsättande af befästningsarbetena »samt försvarskrafternas tillgodoseende i öfrigt på tjenligt sätt». Sanningen utaf den af oss understrukna satsen lærer troligen af ingen jäfvas, och det är godt att den en gång blifvit uttalad från tronen. När tiden är inne, skola på-

minnelserna om frågans återupptagande icke uteblifva, men till dess bör den få hvila i ro, och dess väckande till lif kan endast tjena till häftång för en ofruktbar agitation. Det vore således efter vår uppfattning högst önskvärdt att alla motioner i den egentliga arméfrågan kunde uteblifva och tankarne inskränka sig till bevaringslagen.

Denna vår önskan synes också vara delad af Andra kammarens talman, som i sin helsning till kammaren yttrade: »Mer än en klok man har med rätta sagt att det vore väl om den omtvistade delen af försvarsfrågan finge hvila, ty ingendera sidan lär kunna hoppas att taga den andra med storm. När den fredliga uppgörelsens stund en gång är inne, skall det nog blifva klart att hvarken striderna eller uppskofven varit förgäfvne.» Att deremot nu uppröra tvister som omöjligen ännu på en tid kunna slitas, skulle endast beröfva riksdagen en del af dess tid, som kan ojemförligt bättre användas.

Man har, hvad förändringar i bevaringslagen beträffar, varit oviss, huru vida regeringen skulle göra förslag om upphörandet af lega och friköpningsrätt, och det hade efter vår tanke varit önskligt om så skett, men då trontalet icke dertill ger någon anledning, är det sannolikt att tanken, om den någon gång på allvar varit hyst, blifvit öfvergifven, och vi kunna rätt väl föreställa oss, att den nya chefen för landförsvarsdepartementet, efter allt hvad som förut inträffat, varit tveksam att taga sina embetsbröders understöd i anspråk för en sådan tillstyrkan. Vi erfara nu att förslaget kommer att i Andra kammaren upptagas, samt tro att det vinner riksdagens bifall, då kongl. maj:t väl icke heller kan finna skäl att vägra sin bekräftelse. Man kan hafva olika meningar om förbuden mot lega och friköpningsrätt, så länge bevaringsinrättningen endast är en krigsreserv, men i samma ögonblick denna institution blir själfva armén — och derom är man ju i grundsatsen redan ense — då är det nu ifrågavarande beslutet just det steg som närmast är att taga på vägen till nationalförsvarets ordnande.

En »tillökning i sjövapnets materiel, i den mån den samma under 1873 kan här i landet åstadkommas», är ett förslag som icke borde möta någon svårighet, så väl i

anseende till den i kungliga propositionen begärda summans obetydlighet, som den goda penningställningen i landet, om icke frågan om en plan för sjöförsvaret vore i så hög grad oklar och i dessa dagar blifvit än vidare invecklad genom de ännu dunkla berättelserna om ett så kalladt Torpedo-artilleri, som skulle genomskjuta fartygsskrofven under vattenlinien, och således göra en bepansring nödvändig på de skeppsdelar der man hittills icke tänkt på att anbringa den. Vi återkomma till denna sak, då vi komma att yttra oss särskildt angående den kungliga propositionen om statsverkets tillstånd och behof: i alla händelser var det icke oriktigt att en fras fick inflyta i trontalet om sjöförsvaret, sedan nu landförsvaret vid så många riksdagar tagit brorslotten af uppmärksamheten.

Det goda ekonomiska tillståndet i landet kunde naturligtvis icke förbigås i något af de officiella talen, och i konungens tal säges, att det på statsverkets finansiella ställning utöfvat ett öfver förväntan gynnsamt inflytande, hvarföre de befintliga behofven jemte den föreslagna lilla tillökningen till fartygmaterielen — 1,700,000 rdr för 1873 — kunna fyllas utan den af senaste lagtima riksdagen beslutade tilläggsbevillningen, »äfvén som dess utom tillfälle till skattelindringar sig erbjuda». Detta tillfälle vill kongl. maj:t begagna, dels till »afskaffande af pålagor, hvilka genom sin natur äro egnade att förlamande inverka på företagsamheten» — ett onekligen starkt ord om den visserligen mot vanligheten förhöjda bevillningen efter II art. Bevillningsförordningen, men som emellertid i jämförelse med andra länders skatt på inkomst af kapital och arbete är utomordentlig billig — »dels om nedsättning af andra, som af de skattskyldige, oberoende af inkomst eller förmögenhet, med lika belopp utgå och därför kunna för de mindre bemedlade anses särskildt betungande». Med den sista skattekategorién menas den personliga skydssafgiften, hvilken kongl. maj:t önskar nedsätta till hälften, eller till samma belopp som den före 1872 utgjort. För att åstadkomma denna statsreglering har emellertid blifvit förslaget att fortsätta upplåningen för statens jernvägsbyggnader och understöd af enskilda jernbanor, med ett belopp för

denna statsreglering af 8 millioner. Så väl derom som om den föreslagna skattnedsättningen få vi en annan gång tillfälle att yttra oss.

Vi hafva härmed uttömt hela trontalets innehåll. Man saknar deri hvarje antydning om propositioner i afseende på förslag till lagar angående vattenrätten, skogshushållningen i Norrland, utsökningsväsendet och några andra frågor, hvilka varit under förberedande behandling hos vederbörande myndigheter. Icke heller nämnes ett ord om något förslag till förändring af 72 § Regeringsformen, hvilket förslidet är ansågs af den vikt att det borde särskildt omförmälas. Väl har myntfrågan, sedan Tyska förbundet beslutade sig för en myntenhet som är en qvot af den preussiska thalern med guld till likare, kommit i en olika ställning mot förut, och på ett internationellt mynt är det knapt någon som vidare tänker, men nödvändigheten att med det snaraste besluta oss för guldstandard, äfven med bibehållande af vår riksdaler, är nu en mera trängande nödvändighet än någonsin förut, och till den ändan är det oundgängligt att förändra den nyssnämnda grundlagsparagrafen på det sätt regeringen förslidet är föreslog. Vi hoppas att kongl. maj:t äfven denna riksdag förnyar propositionen, till hvilken den kan påräkna Första kammarens nästan enhälliga bifall. Regeringen skulle derigenom ådagalägga sitt fasthållande vid en riktig statsekonomisk öfvertygelse, och om förslaget äfven denna gång skulle förkastas i Andra kammaren, så måste det hvarje gång vinna något ökad mark, till dess att begreppen blifva nog upplysta för att åstadkomma en majoritet. Kommer icke ett sådant förslag från regeringen, är det gifvet att det i alla fall kommer från konstitutionsutskottet. Men vi önska det måtte bli häfd att frågor om förändringar i grundlagarne företrädesvis utgå från regeringen, samt att hon åtminstone icke underlåter att väcka dem som äro oundgängliga.

Den gamla sedvanliga försäkringen att landet står i vänskapligt förhållande med främmande makter var äfven denna gång utelemnad ur trontalet, men om detta lyckliga förhållande saknades för öfrigt icke erinringar. Första kammarens talman fäste särskild vikt derpå att vårt land under det

sist förflutna året varit förskonadt från krigets förödelse, och i de ord hvarmed Andra kammarens ålderspresident öfverlemnade klubban till talmannen, sades bland annat, att behovet af en allmän fred efter det sista krigets fasor öfver allt uttalat sig med en styrka som ingen makt på länge skall våga trotsa, samt att detta och andra förhållanden »böra ingifva en grundad förhoppning, att de fosterländska farhågor för en inbillad roflystnad hos öfvermåktiga grannar, hvilka icke länge sedan förmådde utöfva ett visst inflytande äfven inom detta hus, redan börjat och fortfarande skola lugna sig». Det fins många sådana uttryck af *panic*, verklig eller låtsad, både i pressen och i riksdagsprotokollen, hvilka det vore mycket godt att kunna utplåna, men som detta icke låter sig göra, må vi åtminstone med den åldrige talaren önska att de icke måtte upprepas.

Det var en annan sak som vi nästan hoppades få höra från tronen, men som på ett utomordentligt lyckligt sätt supplerades af Andra kammarens talman. I en tid då hela Europa darrar af skräck för socialismen, hvilken till och med hos ett så fridfärdigt folk som våra danska grannar synes hafva gripit betänkligt omkring sig, skulle det icke hafva förvånat oss att från den svenska konungens mun få höra ett uttryck af tillfredsställelse öfver det lugna och klara förståndet hos våra arbetande klasser, som icke ett enda ögonblick låtit locka sig med falska hägringar af en lycksalighet utan ansträngning och utan rättvisa. Det är sant, såsom erkebiskop Sundberg erinrade, att vårt land är fritt från de svåra missförhållanden i hvilka dylika rörelser vanligen hafva sitt ursprung, men det är också Danmark, och likväl har socialismen der anhängare i tusental. Det måste följaktligen vara något annat, antingen den längre vanan vid politisk frihet och den högre samhälliga betydelsen som allmogen af ålder hos oss innehaft, eller den på försakelser rikare uppfostran som är våra arbetares tidiga lott, eller kanske de skarpa fjellvindarne, som göra hufvudena klara och bortblåsa de missledande samhällslärornas gyckelbilder; men vare dermed huru som helst, så är den svenska arbetsklassens lugna, laglydiga och förståndiga hållning, vid sidan af de beklagansvärda händelser som nästan alla andra länder i vår verlds-

del och Amerika bevitnat, en företeelse som kan förtjena ett erkännande ord af dem som hafva ledningen af fäderneslandets öden i sina händer.

Vi hafva på ett annat ställe redogjort för vår äldste lefvande häfdeforskarens berättelser om ett af de regerande ständernas under frihetstiden sista skeden, kort innan Gustaf III:s revolution gjorde en ända på deras maktöfvergrepp. Lämpligt och slående erinrade Andra kammarens talman, att endast några månader skilja oss från den hundrade årsdagen af denna minnesvärda statshvåfning, och han fann i detta sammanträffande för sin kammare »en allvarlig påminnelse om pligtutöfningens område». Det var ett stort löfte han i dess namn gaf, då han yttrade: »Riksdagens Andra kammare vill för sin del hvarken glömma denna historiska tilldragelses lärdomar eller nutidens kraf. Lika angelägen om bevarandet af kronans rätt som af sin egen lagbundna frihet, skall den utan vilseledning af falska samhällsideal, som lofva mycken lycka och alstra mycket elände, försöka att i allt sitt arbete vara det svenska namnet värdig.» Vi tro visserligen icke att någon af dem i hvilkas namn denna högtidliga förbindelse afgafs skulle vilja jäfva dess innehåll, men vi önska mer än vi hoppas, att lärdomarne af den åsyftade tilldragelsen, hvarigenom den länge störda jemnvigten mellan statsmaktens båda delar på visst sätt återställes, måtte i hvarje ögonblick vara närvarande för deras minne. Men lärdomen är här gemensam för båda statsmaktensdelarne. Det har ännu aldrig i världshistorien händt att den ena parten icke tagit hvad den andra släpt ur händerna, och att kronan har något att bevara, som den, utan att den konstitutionella friheten kränkes, aldrig saklöst kan låta falla ur sina händer, det tro vi att den sista tidens erfarenhet tillräckligt be-
sannat.

»Hvad skall då denna riksdag egentligen göra?» Denna fråga uppkastades af Andra kammarens talman, och svaret gaf sig mycket lätt: »Samhällsorganismen underlåter aldrig att gifva sina mångfaldiga behof till känna samt påkalla representationens understödjande och förbättrande verksamhet.» Konsten är blott den att icke taga för sig mer än hvad som verkligen kan medhinnas, och att icke genom otidigt väckta förslag

ställa sig i vägen för de kloka och tidsenliga. Den okontrollerade motionsrätten är en af grundlagens klippor, som blott genom grannlagenhet och sjelförnekelse kan kringgås. Det har lyckligtvis röjt sig en stigande tendens till måtta, och vi önska att 1872 års riksdag måtte i det afseendet gå ännu ett steg framom sina föredrädare.

Vi önska ännu en sak, och det är glömska af hvad som bör glömmas. Det tjenar till ingen ting godt att upprifva de obehagliga minnena af den urtima riksdagen, och det vore så litet taladt som möjligt. Det har blifvit oss sagdt, men vi hoppas att ryktet är grundlöst, att den herskande majoriteten i Andra kammaren skulle ämnas sammansätta konstitutionsutskottet med särskildt afseende på att få föreslagen en skrifvelse efter § 107 Regeringsformen i anledning af den urtima riksdagskallelsen. Första kammaren skulle aldrig bifalla en sådan framställning, äfven om den genom tillhjälp af en aflagd sedel skulle lyckas blifva konstitutionsutskottets beslut, och Andra kammarens majoritet skulle nog äfven för sin del betänka sig två gånger, innan den beslöte sig för ett steg, som aldrig kunde blifva något annat än ett uttryck af dess enkanerliga sinnesstämning. Utan att känna de saken beträffande statsrådsprotokollen, är det naturligtvis omöjligt att afgifva ett motiveradt omdöme derom, men så vidt vi hittills kunnat finna, kan den nyssnämnda grundlagsparagrafen omöjligt hafva någon tillämpning på beslutet om den urtima riksdagen. Man må ogilla detta beslut så lifligt som helst — och vi hafva i det fallet icke gjort någon hemlighet af våra tänkesätt — så kan man väl icke säga att statsrådets ledamöter härvid »icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta». Det var utan tvifvel på föreställningen om en sådan nytta som deras rådslag grundade sig, och om äfven hela riksdagen var ändamålslös, är det svårt att säga, att rikets sannskyldiga nytta derigenom blifvit träd för nära. Icke heller kan det sägas att någon departementschef »icke med oväld, nit, skicklighet och drift sitt embete utöfvat», ty det var snarare ett öfvermått af nit och drift som föranledde rådslaget; om oväld är ingen fråga, och om det skickliga äro meningarne vanligen allt för mycket delade. Hela

paragrafen är ett föråldradt och klumpigt vapen, som icke passar för våra dagar, då det fins så många andra och verksammare medel att träffa en regering som icke har riksdagens förtroende. Men det är afsigten att »träffa», så snart det blott är fråga om en hämd, som vi önska måtte uteblifva.

Vi hafva hört från dåda kamrarnes sida en liflig längtan efter samverkan i de viktigare frågorna, och denna önskan bör nu

lätt kunna uppfyllas, då de senaste förändringarne inom riksdagshuset undanröjt alla hinder för personlig beröring deras ledamöter emellan. Mätte de behagfulla och ändamålsenliga yttre anordningarne blifva en sinnebild af den endrägt, trefnad och samverkan i allt nyttigt, hvar förutom intet dugligt riksdagsarbete låter tänka sig.

Undervisningsfrågan.

Några synpunkter.

Det lärer nu mera vara aldeles gifvet, att läroverkskomiténs betänkande icke binner att inkomma så tidigt att någon derpå grundad regeringsproposition kan till denna riksdag afgifvas. Intresset för denna angelägenhet är emellertid i hela landet så liflig, att säkert mer än en enskild motion kommer att väckas i ämnet. Utan anspråk på att behandla frågan i hela dess vidd, och utan all afsigt att framställa något organisationsförslag, skola vi angifva några synpunkter, ur hvilka vi anse frågan i allmänhet böra betraktas.

All uppfostran har ett dubbelt ändamål, att på individen öfverflytta en sammanfattning af hela den odling som hans slägte hittills uppnått, och att utrusta honom med de särskilda insigter eller färdigheter som äro nödvändiga för hans fortkomst i lifvet. Omfånget af båda dessa undervisningssferer undergår ständiga förändringar, allt efter som summan af den allmänna odlingen förökas och vilkoren för framgång i den enskilda verksamheten blifva flere och mer invecklade. Det ligger en motsättning mellan båda; ju mer massan af mensklighetens allmänna andliga förvärf hopas, desto längre tid synes böra åtgå för den enskilde att deraf tillägna sig hvad han nödvändigt behöfver, för att icke stå främmande för sin egen tid och dess sträfanden, och ju omsorgsfullare förberedelser det fordras för den speciella lefnadsbanan, ju svårare det blir att under den på alla vägar ökade konkurrensen lyckas i striden för tillvaron, desto tidigare behöfver individen komma i sjelfständig verksamhet, desto mer måste den tid inskränkas som han kan egna åt den

allmänna förberedelsen. Att efter hvarje tids särskilda fordringar förmedla dessa motsatser, deri består uppfostringskonsten, och till detta mål måste de åtgärder sträfva som vidtagas i afscende på den offentliga undervisningen.

Det är något mer än en hvardagsfras, att uppfostran räcker hela lifvet igenom; den gamla ofta upprepade satsen vinner med hvarje dag en ökad praktisk betydelse. Om skolan under någon föregående tid haft det anspråk på sin verksamhet, att hon skulle lemna sina lärjungar ifrån sig fullt rustade med allt det vetande som behöfdes för lifvets värf, så inser hon nu att detta är en omöjlighet, och att hon i bästa fall icke kan göra något mer än att meddela en sådan förberedelse som sätter individen i stånd att efter hand, under fortgången af sitt dagliga arbete, fullständiga de insigter han behöfver för att gifva detta arbete dess högsta möjliga värde. Till och med de högsta lärdomsgraderna äro icke såsom förr ett bevis på fulländad bokuppfostran; för den som egnar sig åt vetenskaplig forskning är det tvärt om med de aflagda lärdomsprofven som det rätta bildningsarbetet begynner. Den första, för alla nödvändiga undervisningen, sådan den meddelas i folkskolan, kan i allmänhet anses vara avslutad före det femtonde året, men det närmast högre slaget af uppfostran, på hvilken de flesta af medelklassen göra anspråk, och som i vårt land egentligen kallas för elementarundervisning, sträcker sig åtskilliga år längre och inkräktar i allt för många fall på den moguare ynglingsåldern, så att det icke är sällsynt att myndiga medborgare ännu äro qvarsittande på ele-

mentarläroverkets bänkar. Detta är ett missförhållande som snarare visar sig i tillväxt än i aftagande, och som föranlett ett par tusental tänkande och upplysta medborgare att inför tronen deröfver fram-bära sitt bekymmer. Den talrikt under-skrifna petition som i denna syftning för två år sedan ingafs till regeringen inne-håller så grundade klagomål att de icke kunna af statsmyndigheterna förbises.

Förbättrade lärometoder kunna uträtta åtskilligt till skoltidens inskränkning. Ge-nom en väl beräknad undervisningsplan, och genom förbättrade läroböcker, som tydli-gare framhålla hufvudsakerna, under det oviktigare blomståndigheter lemnas å sido, kan det blifva möjligt att på en kortare tid bibringa lärjungarne en större bild-ningssumma än förut, och åtskilligt är re-dan i denna väg af våra högre elementar-läroverk upphunnet. Omöjligt blir det emellertid på längden att förfara ensamt på detta sätt, emedan nya kunskapsämnen oupphörligt tränga sig fram och fordra inträde i det allmänna bildningsområdet, hvilkas anspråk icke af någon makt låta sig tillbakavisas.

Man måste därför tid efter annan be-sluta sig för en utgallring af det mindre väsentliga, för att lemna rum åt det ovil-korligen nödvändiga, och den kan ske utan fara, emedan under bildningsarbetets fort-gång dess stora resultat småningom blifva införlifvade med det allmänna medvetandet och således medelbart komma äfven de stora massorna till godo. Ett hinder mot en sådan inskränkning i läroämnenas om-fång har hittills legat i den föreställnin-gen, att endast vissa af dem, och hufvud-sakligen de så kallade humanistiska, ega denna formbildande eller disciplinära för-måga som är en fullt berättigad bestånds-del i all uppfostran, men dock endast en beståndsdel, ty bredvid den samma fordrar äfven den faktiska kunskapen sitt berätti-gade erkännande. Systemet för vår när-varande elementarundervisning är i grun-den humanistiskt eller litterärt, ty ehuru den ena sidan deraf blifvit kallad den reala, är hon, lika väl som den klassiska, ingen ting annat än litteraturskola, med under-visningen i språk och humanistiska ämnen till sitt egentliga underlag, endast med den skilnad att det här är några af de lefvande språken och deras litteraturer, men

i den klassiska ett par af de döda, hvilka i första rummet användas såsom formbil-dande medel, hvartill sluter sig en något längre utsträckt undervisning i matematik och elementen af naturvetenskaperna.

Vi kunna icke undertrycka den öfver-tygelsen att det formbildande elementet fått ett allt för stort insteg i vårt under-visningssystem, hvarigenom andra ämnen blifvit tillbakahållna, åt hvilka man icke velat i samma grad tillerkänna denna egen-skap. Det går icke an att uppställa denna egenskap såsom en motsats till den fakti-ska kunskapen, ty de äro egnade att kom-plettera men icke att utesluta hvarandra. Ingen formbildning af värde kan erhållas utan i förening med användbar insigt, och ingen kunskap af värde saknar den formbildande kraften, endast man betänker att en gifven kunskaps värde icke är absolut utan relativ. Det ena slaget deraf har ett högre värde för menniskor i allmänhet, det andra för den särskilda lärjungen, med afseende på hans naturliga anlag, föregående studier eller planer för framtiden.

Lika så är en särskild kunskap af olika värde på olika stadier af uppfostran, och fordrar att meddelas i olika form och om-fång med de öfriga. Dess formbildande eller disciplinära förmåga beror derpå att läraren, med sin öfverblick öfver hela kun-skapsområdet, dess sammanhang och dess tillämpningar, förmår att inför lärjungens sinne, i det rätta ögonblicket för att åstad-komma det bästa möjliga resultat, ställa det rätta slaget af den faktiska kunskapen.

Om denna åsigt är riktig, så följer deraf att den stränga enheten vid undervisnin-gen af en hel mängd jemnåriga hvarken kan eller bör vidare bevaras. Den var beqväm och fördelaktig, så länge den kunde användas, besparande för lärarekraft och gynnsam för disciplinen. Stora hopar lärde samma sak, på samma sätt och i samma omfång. Det gick an, så länge några få ämnen utgjorde hela uppfostrans omfång och lärjungen ansågs färdig eller mogen, när han af dem inhemtat det lagstadgade minimum. Det föll ingen in att icke alla som gjorde anspråk på bildning skulle veta det samma, eller att icke detta enahanda var tillräckligt för alla. Sådana föreställ-ningar göra sig ännu temligen ofta gäl-lande i fråga om den kvinliga uppfostran: man drar icke i betänkande att af hvarje

bildadt fruntimmer fordra af kristendom, historia och geografi, aritmetik, geometri, botanik, fysik, statistik, musik m. m. m., äfvensom af de »tre språken» — hvilket framsteg från »språket» i singularis? — så mycket som hörer till det moderna begreppet om en fulländad pensionsuppföstran, och icke ett jota mer eller mindre. De unga ämnen till bildade varelser ältas, formas och tillskapas på fabriksvis, liksom tegelstenar af samma dimensioner, och en gång om året uttagas hela uppsättningarna lagom brända ur ugnen.

Systemet vore utan tvifvel utmärkt, om alla blott vore utrustade med alldeles samma anlag och hade fullkomligt enahanda bestämmelse, ehuru äfven då åtskilligt arbete skulle visa sig hafva gått förloradt, alldeles såsom somliga stenar i en tegelugn oaktadt all möjlig likformighet i massan och behandlingen befinnas antingen råa eller förbrända. Men med människor, af hvilka det icke gifves två fullkomligt lika exemplar, går det ännu sämre, och här kan man säga att af hela klasser eller uppsättningar är det icke två som erhållit den afsedda graden af utbildning, eller för att fullfölja liknelsen, blifvit lagom genomgräddade.

Lyckligtvis reparerar naturen hvad människan felar, och af den inhemtade skolundervisningen stannar alltid något kvar, som kommer dess egare till godo i det praktiska lifvet, under det han lätt kastar ifrån sig den andliga ballast som endast är honom till besvär och alls icke gör honom någon nytta. Men frågan är då, om icke lärotiden kunnat bättre användas, så att den mindre inkräktat på arbetstiden och fyllt det intellektuella förrådet med ämnen som icke behöfde bortkastas på vägen. Den mensklige fattningsförmågan är oändligt elastisk, hon rymmer så mycket som helst, endast det meddelas henne på det rätta sättet och i den rätta ordningen. Det blir då uppgiften för undervisningen, icke att meddela ett allmänt mått af yttre politur, som åstadkommes genom att på ett groft sätt bortslipa de kantigheter genom hvilka den ena individen skjuter ett stycke framom den andra, utan att inifrån framtaga det som finnes bäst och dyrbarast inom hvarje, och endast undanröjda de hinder som återhålla honom från att i sig upptaga och med sig införlifva det vetande

som för hvars och ens särskilda förhållanden är det mest passande.

För att uppfylla detta vilkor fordrades emellertid att hvarje lärjunge skulle omgifvas med omsorger, som knappast de bäst lottade furstebarn få åtnjuta, en odelad uppmärksamhet af de mest utmärkte lärare, och man ser ju understundom att icke ens detta gör till fyllest, utan att oerhördt arbete ofta bortkastas med ganska ringa frukt. Der få lärarekrafter måste räcka till för många, är det klart att en mängd arbete måste gå förloradt, och frågan är endast att begränsa denna förlust så mycket som möjligt. Man måste för detta ändamål taga lärjungens egna förnuftiga önsknningar till bundsförvandt, och göra det möjligt för honom att företrädesvis tillegna sig just det han helst vill och behöfver. Vi afse icke härmed att rekommendera något särskildt lärosystem för flyttning, kursläsning eller hvad det eljest må kallas: vi hafva nu blott att göra med grundsatserna, och vi äro således befriade från åliggandet att ingå i någon kritik af de särskilda pedagogiska metoderna, hvartil vi sakna både vilja och förmåga. Endast så mycket måste vi antyda, att en sådan undervisning som skall görn mer rättvisa åt de individuella anlagen än den gamla skolan kan göra blir en dyr undervisning: dock torde äfven den befinnas billig, i förhållande till den oerhörda tidsförlust, både för lärare och lärjungar men i synnerhet för de senare, som är en oundviklig följd af det närvarande undervisningssystemet.

Hvarje människa har rätt till delaktighet i den kulturegendom som blifvit genom föregående generationers arbete åt menskligheten förvärfvad, men till gengäld för denna välgerning är hon också skyldig att genom egna ansträngningar i någon mån föröka denna skatt åt sina efterkommande. Det synes vara en obillig fordran att en hvar, äfven den ringaste, skulle direkt bidra att föra världen framåt, men den är icke obillig, ty en hvar kan ovilkorligen göra något nyttigt som ingen annan gjort och tillägga ett stofstrand af nytt vetande till det samlade förrådet. Ett sådant mål, ingen ting ringare, har den sjelfverksamhet hvarom på senare tider så mycket blifvit taladt i fråga om undervisning. Lärjungen skall af läraren inhemta

konsten att lära sig sjelf hvad han behöfver veta, och han skall tidigt vänja sig att anstränga sina egna andliga muskler för att öfva och stärka dem. Ingen tanke kan vara vackrare och sannare än denna. Men det är icke ensamt såsom en andlig gymnastik som denna sjelfverksamhet å den lärandes sida har en betydelse; dermed måste äfven vinnas något positift, en insigt som ingen vunnit förut, vore det blott den negativa, att en fördom blifvit vederlagd, ihåligheten af ett oriktigt resonement uppvisad, eller någon aldrig så obetydlig iakttagelse gjord. Det senare går lätt i vissa elementära delar af naturvetenskapen, och därför är det af så mycken vikt att tidigt öfva icke blott kombinationsförmågan utan också observationsförmågan, ögats, hörselns och de öfriga sinnen. Det unga sinnet tränger i första rummet till faktisk kunskap: den första frågan är ständigt: hvad? Först längre fram frågar det sig äfven: hvarför? Att samla, iakttaga och klassificera är metoden för all bildning, men processen försiggår med ojemförligt större styrka, när den första erfarenhetskunskapen ligger öppen för omedelbart tillägnande genom sinnen, än när den mottages genom medelbar skriftlig eller muntlig öfverlemnning.

Barnet inhemtar af lärarens mun, eller af sin gramatika, den erfarenhetskunskapen att romaren i det enda ordet *legi* uttryckte den tanke som i vårt eller något annat modernt språk fordrar de tre orden »jag har läst», eller att saken som är föremål för läsningen, en bok eller ett bref, skall nämnas med akkusativt tonfall, *librum* eller *litteras*. Liksom all annan kunskap, har äfven denna sitt värde, när egaren vet att rätt begagna den. Men barnet lär genom sin egen aktgifvelse att skilja en skärtands skapnad från en oxeltands, den ena växtformen eller kristallbildningen från den andra, och denna erfarenhetskunskap har ett icke ringare värde, därför att den är lättare och roligare att tillämpa. I båda fallen är det anordningen som gör kunskapen lefvande, och därför skall sjelfverksamheten uppmuntras. Den vanliga form under hvilken detta sker är författareskap: skolöfningarne bestå till en icke ringa del i skrifvandet af uppsatser, och vid afvälgandet af kunskapsprofven på högre och lägre grader af den offentliga uppfostrings-

skalan är det ingen ända på skriftprof. Vi ogilla icke sjelfva saken, men vi äro icke obetingade beundrare af det sätt hvarpå den tillämpas, eller af de följder till hvilka denna tillämpning leder. Det är en vanlig klagan att svenskarne i afseende på lättheten att uttrycka sig stå långt efter danskar och tyskar; detta är en sak som icke låter sig nekas, och det är en brist att en menniska icke kan obehindradt och med någon grad af behag framställa sina tankar.

Men aktningen för den blotta virtuositeten att i tal eller skrift låta orden framströmma i oklanderligt sammanhang kan också mycket öfverdrivas, och vi kunna omöjligen särdeles högt skatta denna förmåga att ledigt redigera tankar öfver likgiltiga saker, som blifvit tänkta och framburna många tusen gånger förut. Den myckna kriaskrifningen öfver allmänna, för att icke säga banala ämnen, sådana som landtlifvets behag, vintrens nöjen, jernförelsen mellan Cæsar och Alexander, Wellington och Napoleon, de allmänna karakteristikerna öfver vissa tidevarf, om hvilka lärjungen vet jemt och rätt så mycket som står i läroboken, och reflekterar jemt och rätt så mycket som boken eller läraren reflekterat för honom, kan väl utbilda en löpande stil, med en oklanderlig periodbyggnad — hvilket naturligtvis är godt och väl — samt gifva en viss öfverraskande färdighet att röra sig med en oratorisk ledighet, som i bästa fall har någon likhet med en fullbildad opinion, men det torde vara sällan om någonsin fallet, att icke den med så mycken säkerhet framförda opinionen är ett simpelt plagiat, och af plagiarier hafva vi redan alldeles tillräckligt i världen.

Granskar man närmare den stora massan af värtalighetsprodukter, som i tal och skrift öfversvämmar världen, så skall man lätt finna att det icke är detta slags andliga sjelfverksamhet som behöfver officiellt uppmuntras. Man har någon gång i våra tidningar såsom prof på det nordamerikanska undervisningssystemet förträffligt sett anföras den utomordentliga lätthet hvarmed unga medborgare på skolbänken uppstiga och hålla tal öfver alla möjliga ämnen som af läraren föreläggas dem, öfver Washington och den ärorika revolutionen, öfver den stora republiken och stjernbaneret, öfver Mississippin och den stora ve-

stern. Tänkande personer beklaga sig öfver detta banala ordsvall såsom ett djupt samhällsöndt, och den namnkunnige språkforskaren Whitney har nyligen i en uppsats om det amerikanska skolväsendet bränmärkt det med ett särskildt bildadt ord, *realiness*, »kalfaktighet», hvilket icke illa uttrycker dessa af all egen tanketyngd oösvärade krumsprång på de allmänna fraserernas trampade område. Att motarbete denna benägenhet för floskelväsende, uppfostra den anspråkslöshet och det återhåll som är den sanna bildningens följeslagare, lifva det ungdomliga begäret efter verklig kunskap, men hämma den naturliga ungdomssvagheten att paradera med fullfärdiga åsikter, som icke hafva någon annan grund än andras åsikter, bör vara ändamålet med all redbar undervisning. Det är i alla fall så många sanningar som vi måste taga på god tro ur andras händer, utan att ens kunna följa de tankeoperationer genom hvilka de blifvit härledda från sina ursprungliga källor, men någon liten del af dem måste vi själfva hafva pröfvat, om vi skola kunna med någon grad af trygghet antaga de öfriga, ty hvad vi tillägna oss, utan all egen förmåga att kontrollera det om det gäller, kan aldrig blifva vår andliga egen- dom.

Den ensidigt litterära riktningen i vår tids uppfostran har en stor del i den öfverklagade flackheten i tanke- och handlings- sätt, hvilken Kierkegaard karakteriserar såsom hufvuddraget hos sina »publikums-menniskor». Om hela bildningen förnämligast består uti inhemtade opinioner, så är det ju klart att den så bildade måste ständigt föra dessa inhemtade opinioner på läpparne. Vi hafva allt för många exempel derpå i vår politiska litteratur, med dessa tekniska slag- ord, liberal, radikal, konservativ, reaktionär, som ingen ting bevisa, och den en gång för alla inlärd klassifikationen af offentliga män under den ena eller andra af dessa kategorier. Det myckna språkstudiet och den vidsträckt läsningen af allmän litteratur fylla minnet med en mängd färdiga fraser, som vid första föranledning rulla fram på tungan eller under pennspetsen. Vi äro icke de som underskatta värdet af verkliga språkstudier, hvarken såsom bildningselement i och för sig eller med afseende på deras praktiska nödvändighet för ett litet och aflägsset boende folk, hvars eget språk är

föga bekant utom dess eget område, och som derföre måste lära andras, för att icke stanna i fullständig isolering, men vi våga tro att allt för mycken tid hos oss i allmänhet bortspilles på språkläsning, der den icke gagnar i någondera hänseendet.

Till en början torde vi hafva nog mycken benägenhet att underkänna den bildande kraft som ligger i bekantskapen med vårt eget språk: vi mena här icke särskildt dess grammatikaliska studium, ehuru äfven detta är af stor nytta, utan i allmänhet dess inhemtande genom böcker och det dagliga lifvet. Det är ett stort misstag att anse förmågan af språket vara hos menniskan medfödd; vi lära tala, liksom vi lära matematik eller hvad annat som helst, och det barn som uppväxte, utan att hafva hört ett menskligt språk talas omkring sig, skulle aldrig af sig själf komma till andra medel att meddela sig än några få obestämda läten. Ett folks språk är således dess genom tiderna samlade andliga förvärf, hvartill hvarje föregående generation dragit sitt strå, och som för hvarje tid uttrycker summan af dess odling. Om derföre någon kunde inträda i det nittonde århundradets lif utan att ega till sitt föfogande en vidsträcktare språkskatt än den som egdes af våra förfäder under unionskonungarne eller i reformationsskicket, skulle han befinna sig lika hjälplös som en af medeltidens riddare i strid med remington-beväpnade tiraljörer, eller en af de gamla vikingarnes snäckor i ett sjöslag mot våra nya monitorer.

Redan i blotta tillägandet af språket, såsom det talas, ligger således en hel uppfostran, ty i och med dess beteckningar upptaga vi föreställningen om själfva de betecknade föremålen, med hvilka vår stam under långa tidsåldrar gjort bekantskap. Genom språkets riktiga begagnande utvecklas vårt medvetande och vår tankeförmåga, och till slut torde all den öfriga uppfostran vi mottaga vara en småsak i jämförelse med denna.

Ju högre utbildadt modersmålet är, ju vidsträcktare den odling det tolkar, desto större är dess uppfostrande förmåga. Lappen och grönländaren, ehuru båda hafva språk af en ganska stor rikedom, hvilka dess utom blifvit utbildade i skrift, kunna icke ensamt med dem höja sig till den stora allmänna kulturen, och bekantskapen

med svenskan skulle för dem öppna alldeles nya rymder genom att för dem blifva kulturspråk. Men allt det som vårt språk medelbart kan göra för att lyfta dem har det redan omedelbart gjort för oss, i det vi utan något särskildt bemödande blifvit delaktige af de odlingens frukter hvilka i detta språk och i dess litteratur blifvit nedlagda. Det har någon gång blifvit anfördt såsom exempel på modersmålets formbildande förmåga, att grekerna uppnått den högsta grad af civilisation på sin tid utan att lära något annat språk än sitt eget, och det kan icke nekas att argumentet är slående. Elementen af asiatisk och egyptisk bildning kommo till dem genom personliga förbindelser, men icke genom litteraturen, ty den sanna greken föraktade alla andra tungomål än sitt eget, och fann deri endast råa läten, hvilka han spefult sökte härma genom ordet *barbar*. Den grekiska ynglingen, som studerade filosofi under Athens stora tänkare, föll det aldrig in att han hade något annat språk att lära för att tränga fram till sjelfva vishetens källa, eller att de österländska sagor som stundom berättades honom af hans lärare skulle hafva något djupare innehåll, om han kunde höra dem omtalas på urspråket. Alla de välgärningar som den gamla grekiskan gaf den uppväxande athenaren kan vårt modersmål gifva oss, men i oändligt högre grad, efter som det, fullkomligt lika ädelbördigt från början, lefvat ett par årtusenden längre och tillegnat sig hela dessa årtusendens bildning.

När vid den nyare historiens början bekantskapen med antiken begynte spridas till större kretsar, stodo de gamla språken med sina litteraturer i ungefär samma förhållande till folkspråken som den moderna svenskan till lappskan eller grönländskan: de innehöllo kunskapskatter som voro otillgängliga på annat sätt än genom deras direkta studium ur källorna. Hvert och ett af de moderna språken för sig innehåller nu för tiden ojemförligt mycket mer än latinet och grekiskan, när dessa språk stodo på höjden af sin utveckling: det är i dem så många positiva kunskaper, så många nya idéer och allmänna föreställningar, om hvilka Roms och Greklands yppersta tänkare icke hade den aflägsnaste aning.

Det är en gammal sats att ingen kan

lära känna sitt eget språk utan genom studiet af andra, och den har sin fulla sauning, så snart det blir fråga om det särskilda slags odling som kallas språkvetenskap. Men för den som i språkens utveckling forskar efter människotankens utveckling är den så kallade klassiska flologien en ringa del af arbetsfältet. Bakom latinet och grekiskan ligga andra språk med hög utbildning, ur hvilka de klassiska ordformerna behöfva hemta sin förklaring, och vid sidan af dessa, i aflägsnare frändskapsgrader, ligga andra, ganska rikt utvecklade och med vidsträckt litteraturer begåfvade språkfamiljer, som erbjuda forskaren det intressantaste fält för hans undersökningar. Om det är af så stor vikt för den bildade människan att veta att romaren genom böjningsändelser uttryckte hvad de moderna språken uttrycka genom fristående ord, så att *Romæ* betydde i Rom och *Athenas* till Athen, så måste det väl anses icke mindre viktigt att veta, huru kinesen, med fyra eller femhundra enstaviga rötter, endast genom olika ställning och vexlande accenter förmår beteckna den största mångfald af olikartade föreställningar, och om det skulle vara af en sådan vikt att lära elementen af de klassiska språken derför att de hafva många former, så borde det väl vara än viktigare att studera sådana, i hvilka denna formrikedom är ännu många gånger större.

Vi tala här, hvilket vi anhålla måtte väl märkas, endast om den disciplinära betydelsen af den elementära språkundervisningen, och vi påstå då att hvad man kallar »taukegymnastiken» kan vinnas lika väl med andra kunskapsarter som med latinska grammatiken, och bättre, i samma mån som dessa andra kunskapsämnen innehålla mer positift och för det dagliga lifvet användbart vetande. Det är dermed ingalunda vår mening att vilja uttränga de klassiska studierna ur den allmänna undervisningen, för det mindre antal lärjungar som af dem kunna draga någon verklig nytta; för den historiska eller humanistiska bildningssidan äro de naturligtvis oumbärliga. Inom det jemförelsevis begränsade området af deras till våra dagar bevarade litteraturer finnes ett tillräckligt rikt materiel för kommande forskare. Alltid upptäckes deri något nytt, och vi behöfva endast med några få ord erinra om de

ovärderliga tjänster som de klassiska filologerna gjort vår tids odling, genom den hjälp de gifvit vid dechiffringen af de indiska, persiska, assyriska och egyptiska monumenten. För den högsta bildningen är det af vigt att bekantskapen med den klassiska forntiden underhålles och odlas med allvar, ty från dess höjder skall odlingen genom de mellanliggande undervisningsstadierna nedflöda till de stora massorna. Ingen ting kunde därför vara mer olycksbringande för folkbildningen, som man säger sig vilja befrämja, än att börja ett utrottningskrig mot den lärda skolan, såsom det skett i Norge, ty derpå blir folket mest lidande. Folkskoleläraren kan aldrig vara för väl uppfostrad. Han be-

höfver sjelf icke hemta sin bildning ur de klassiska källorna, men det vore allt för illa bestäldt, om han icke kunde få inhemta denna bildnings värdefullaste resultat af in som sjelfva tagit den i första hand af ullgiltig beskaffenhet.

Hufvudsaken i all lagstiftning för undervisningen är att draga största möjliga parti af de lefvande, eller personliga, lika väl som af de materiella krafter hvilka derpå användas, eller med andra ord, att förhindra misshushållningen med tid, anlag och penningar. Men det är troligen få som icke medgifva att en sådan spillning af krafter är ett af det närvarande skol-systemets svåraste lyten.

Litteratur.

Berättelser ur Svenska historien. Fyrtionde delen. Adolf Fredriks regering. Andra häftet. Pommerska kriget 1757—1762 och riksdagen 1760—62. Till ungdomens tjänst utgifven af *Anders Fryxell*. Stockholm, L. J. Hiertas förlagsexpedition, 1871. Pris 1 rdr 50 öre.

Det Fryxellska historieverket fyller nästa år sin femtionde födelsedag och torde, om ej då, åtminstone kort derefter, i fall författaren förunnas lif och krafter, hafva nått den gräns som för detsamma lärer vara uppställd, nemligen konung Adolf Fredriks död. Den äldrige berättaren har denna gång haft den stora fördelen att inom sitt lilla häfte kunna innesluta den afrundade bilden af en tilldragelse hvilken utgör ett helt för sig, och denna i sakens natur gifna begränsning har synbarligen varit till mycken fromma för behandlingen af hans ämne.

Det sjuåriga krigets period är en af de intressantaste i den nyare historien. Ett nytt tidevarf stod för dörren: de gamla allianserna hade blifvit upplösta, en ny makt, en *parvenu* bland de europeiska monarkierna, försökte tränga sig fram bland de gamla fullblodssläktena, och öfvermodig i medvetande af deras ålderdomssvaghet, bekymrade han sig icke mycket om att handla såsom en riddersman. Preussens moraliskt oförsvarliga angrepp på Österrike hade skrämt Frankrike öfver på det Habsburgska husets sida, hvilket deremot öfvergafs af sin gamla vän England, under

inflytandet af förhållanden som hafva en viss motsvarighet till hvad man bevitnat i allra senaste tider. Sverige, den gamla tyska stormakten och garanten af Westfaliska freden, satt stilla i sin vrå och rustade endast så mycket som nödvändigt erfordrades för att till samman med Danmark skydda de båda staternas sjömakt. Men det hjälpte icke att vårt svärd var rostadt, våra tillgångar klena och vårt statsskick stadt i full upplösning. De stora makterna, särdeles Frankrike, lockade med stora löften, partiintrigerna, som aldrig hvilade, bemäktigade sig saken såsom ett vapen mot konungahuset, den gamla svenska chauvinismen, som trodde att våra soldater blott skulle behöfva visa sig på tysk boten för att åter upprätta Sveriges krigiska *prestige* och återvinna Stettin med dess närmaste omgifning, hjälpte till, och så befann sig landet inom kort i krig, tvärt emot grundlagens uttryckliga bud, som stadgade att anfallskrig endast kunde företagas med riksdagens bifall.

Utgången är bekant. Det var icke det gamla svenska lejonet, som mötte våldskräktaren ansigte mot ansigte, utan snarare ett mindre ädelt rofdjur, som, hvarje gång han vände sig mot andra fiender, anföll honom i hälarne, och fortsatte dermed så länge till dess han åter vände sig om och motade angriparne till baka i deras ömkansvärda vinterqvarter. Det fattades icke enstaka exempel på tapperhet, och

det högsta befälet, särdeles under de båda sista krigsåren, var kanske icke fullt så underhålligt som det af partimännen vid riksdagen sedermera utmålades, men äfven utan att antaga de förrådiska kommunikationer mellan Lovisa Ulrika och Fredrik II, hvilka författaren, såsom det synes oss, utan tillräckliga grunder vill göra sannolika, fans det i vår torftiga utrustning och hela den politiska konjunkturen alldeles tillräckligt skäl hvarföre vi i detta krig icke kunde vänta någon vapenlycka. Legotruppernas tid var förbi: våra hederliga torpare-soldater kunde icke såsom de Wallenstein-ska horderna göras till hjeltar genom hoppet om rof. Massan af folk och befäl hade ingen ting handgripligt att slås för, och den abstrakta idén om rättvisa är icke nog att strida för, och strida lyckligt. Allra minst lämpar det sig för ett litet, fattigt, aflägsse boende folk att spela polis-makt, och det kunde passa såsom en vacker fras i ett högtidstal, då Höpken förklarade det preussiska anfallet mot Saxen för någon ting så groft och oerhördt, att alla folk borde i förening bestraffa det på ett sätt som afskräckte från upprepande, men icke till ett politiskt program för en svensk kanslipresident, hvarföre han också under det senare stadiet af öfverläggningarne inom rådet intog en helt annan ställning till frågan.

Samma sinnesart som 1757 störtade oss i kriget med Preussen talar ännu under stundom genom en viss del af pressen: motiven och till en del uttrycken äro alldeles de samma. Försynen har nådigt afvändt från oss verkningarne af denna chauvinism, och ett uppmärksamt studium af pomerska krigets historia bör bidraga att återhålla den för framtiden.

Skulle någon af våra samtida, i händelse af ett fredsbrott i vårt granskap, ännu en gång vurma på att uppträda såsom hämnare, vare sig af våra egna nederlag i förflutna tider, eller af Slesvigs förlust för Danmark och den ouppfyllda 5:te artikeln af Prag-freden, eller af Frankrikes styckning och hårda medfart å det tyska förbundets sida, så må han läsa det betänkande som Augustin Ehrensvärd afgaf till rådet, när högsta befälet öfver den svenska armén i Pomern åt honom erbjöds. Följande ord innehålla en lärdom för alla tider, och icke minst för vår egen:

»När soldaten icke kämpar för hem och hård, och ej heller kan vinna ära eller byte, utan tvärt om blottställes för nöd och nederlag, för hvad är det då man vill att han skall strida, slita ondt och äfventyra helsa och lif? Man må om fosterland och fosterlandskärlek säga huru många vackra saker man vill, så måste man derjemte fullgöra sina skyldigheter mot soldaten, om denne skall göra sina mot fäderneslandet».

Riksdagen 1760—62, med allt hvad som dervid föreföll, är så att säga ett korollarium af kriget och hvad som dervid föreföll. Efter de Fersenska memoirernas offentliggörande, och sedan drottning Lovisa Ulrikas deri upptagna dagboksanteckningar kastat ett så klart ljus öfver den tankegång som under denna långa och i politiskt afseende magra riksdag ledde hofpartiets åtgöranden, är det icke så lätt för den historieforskare som af brist på tid, och af nödvändigheten att skyndsamt öfverfara ett stort fält, icke kan i grund genomforsa råds- och riksdagsprotokollen, utan måste hålla sig vid de främmande ministerberättelserna och den mera kuranta litteraturen för dagen, att deröfver framlägga något nytt. Det fins dock i detta häfte, om icke många nya och ledande politiska fakta, likväl många intressanta bidrag till de framstående personligheternas karakteristiker, hemtade ur familjearkiven på Eriksberg, Tosterup, Sjöholm och anorstädes. Det är kanske de rikhaltiga utdragen ur sådana skrifter som dessa, som gifva en viss blidhet åt ett författareskap till hvars egendomligheter eljest icke hör blidhet, och som kanske företrädesvis ser de förhatliga motiven. De handlande personerna framstå i sina egna bref och ytt-randen menskligare än i de omdömen följande tidens moralister öfver dem afkunna.

Dr Fryxell indelar 1760 års riksdag i fyra skoden. Det första omfattar koalitionen mellan samtliga partierna mot rådet, hvaraf följden blef att Höpken, Palmstjerna och Scheffer ur regeringen aflägsnades. Det andra, som räknades från mars till augusti 1761, utmärkes af denna koalitions upplösning, sedan Pechlin blifvit dragen öfver till hattpartiet, och den följande omställningen inom riksdagen, i följd hvaraf de tre disgracerade statsmännen åter vunno ständernas nåd och anmodades att åter-

taga sina platser i rådkammaren, en förändring hvars verkliga sammanhang ännu synes behöfva en fullständigare utredning. Det tredje skedet upptages af en ny sammansättning mot de till makten återkomna hattarne och hofvets förstärkta inflytande hos riksdagen. Det var under denna tid som Pechlins utvotering från riddarhuset med en enda rösts öfvervigt inföll, och hattarnes *prestige* åter igen började aftaga, till dess straffet för deras många politiska felsteg, deras slöseri och lättsinne ändtligen nådde dem vid 1765—66 årens riksdag, och icke mindre än sju af deras hufvudmän på en gång aflägsnades ur rådet. Under sitt fjerde skifte innefattar dr Fryxell den allmänna upplösning af partierna, hvilken blef en följd så väl af tröttheten vid det långvariga riksmötet som af den stidande öfvervigt hvilken konungaparet genom åtskilliga sammanstötande omständigheter kom i tillfälle att förvärfva sig, och som enligt författarens mening skulle hafva kunnat bereda konungamakten en ansenlig utvidgning, om drottningen hade förmått kufva sitt hetsiga lynne och bättre begagna konjunkturena, samt om det icke lyckats för Fersen och frihetsvännerna att få ett slut på riksdagen och derigenom förekomma alla sådana planer.

»Riksdagens oordningar», skriver Fersen till Lantingshausen, »äro sådana att de lätt kunna framkalla enväldet. Ack, min vän, hvad hafva vi gjort att Gud straffat oss med att födas i ett sådant samhälle?» Det är sant att korruptionen och karakterslösheten hos de offentliga männen hade nått sin höjd, men det fans lyckligtvis hederliga män, sådana som de båda nyssnämnda, hvilka icke blott djupt kände landets förfall utan hade vilja att våga något för att draga det derutur, och att framför allt icke sky ekonomiska uppoffringar. Den första gryningen till ett bättre vaknade i form af riksdagens egen blygsel öfver snikenheten efter utländska understöd, öfver vissa af sina öfvergrepp, öfver den politiska domsrätt den tillegnat sig i form af ständernas kommissioner, och öfver det afskyvärda missbruket att ständerna, genom rekommendationer som voro likabetydande med maktspråk, inkräktade på konungens och rådets grundlagsenliga rättighet att förläna titlar och embeten. Det var först sedan ofrälseständerna tillegnat sig

alla adelns lyten och ovanor i detta afseende, som det onda blef så allmänt känt att behofvet af hjälp blef trängande. Författaren anmärker att den yngre generationen af hattar var en ojemförligt bättre och ädlare race än den som 1738 satte sig i besittning af makten, och vi undra om icke äfven de öfriga ständerna voro genomträngda af en vida bättre anda. Författaren säger att »frukten af riksdagsmännens politiska uppfostran från 1738 till 1750 hade hunnit mogna, hunnit öfvermogna, och föll nu rutten och stinkande till marken». Detta är bästa beviset att en reaktion redan börjat inträda, ty upplösningen begynner först då när nya skapande krafter äro i verksamhet.

Vi hafva i början af denna uppsats funnit en viss likhet i afseende på det militäriska åskådningssättet mellan tiden närmast före vårt deltagande i sjuåriga kriget och de år eller årtionden som ligga närmast bakom. Männe man icke skulle kunna upptäcka en liknande motsvarighet i det politiska lifvet då och nu? Vi äro naturligtvis villiga att medge det betydande framsteg i heder, upplysning och politiskt samvete som ett helt århundrade haft med sig, och det stegrade rättsinne som är en följd af förökad välmåga, men med denna skilnad i grad äro många af fenomenen de samma. Det fins äfven nu någon ting som hunnit öfvermogna, och som faller stinkande till marken, så stinkande att det för ögonblicket till en viss grad besvärar luktorganerna. Det är minnet af vissa svagheter hos ständsriksdagen, från hvilka den nya representationen ännu icke hunnit befria sig. Det fans i de gamla riksständerna, och icke minst borgareståndet, ett eget slags korruption, väl icke så att personerna för egen del togo penningmutor, men ändå en tillgänglighet för personliga och lokala fördelar, samt en stor beredvilighet att för deras tillfredsställelse uppoffra politiska öfvertygelser, äfven som en fallenhet för krokvägar och små bedrägerier, hvilken uppenbarade sig i form af så kallade spränglistor och andra fula manövrer. Det fans derjemte, och finnes ännu, en ansenlig brist på fasta öfvertygelser och civilt mod, och huru många karakterer sådana som en Tessins, en Höpkeus, en Ekeblads hafva icke i våra dagar motsvarigheter, hvilka det är nästan omöj-

ligt att förbise. Men vi äro ett ojämförligt förmögnare folk nu än då, så att vi hafva råd att hålla oss rena om händerna; vår yttre ställning är aktad och själfständig; det fins inga stridiga intressen mellan konungafamiljen och folkrepresentationen. Med ett ord, vi äro ett betydligt hederligare folk än våra förfäder för hundra år sedan, men detta är endast en negativ förtjenst, och vi känna med oss att vi såsom folk betraktade måste bereda oss på ett »mogenhetsprof», som icke behöfver skrämna oss men väl anstränga våra bästa krafter: vi behöfva blifva ännu hederligare, och mycket, mycket klokare än vi äro.

Det är i synnerhet för jämförelsens skull mellan då och nu, som denna nya del af Fryxells berättelser synes oss ega ett intresse för stunden. Vivänta med intressefortsättningen, som skall bringa oss redogörelser för 1765—66 års märkvärdiga riksdag, och Adolf Fredriks sista sorgliga regeringsår, på samma gång som vi med lika spänd väntan motse fortsättningen af professor Malmströms betydande arbete, som, genom olikheten i källor och i själfva forskningsmetoden, utan tvifvel kommer att framställa en icke obetydligt olika bild af samma personer och händelser.

Blick på pressen.

Då vi i det föregående redogjort för de vid riksdagens början officiellt vexlade talen, borde vi också för fullständighetens skull sammanfatta de tankar som denna tilldragelse ingifvit den stora dagliga pressen. Vi erkänna dock gerna vår oförmåga i detta fall; ett och annat af de sedvanliga uttrycken, och dertill ett spritt nytt af stor rhetorisk effekt, om »nationalflaggan», som svajar öfver riksdagshuset, har stannat i våra öron, men hvad med dem varit åsyftadt, har beklagligtvis undfallit vår uppmärksamhet. Vi tro dock icke att något väsentligt dermed gått förloradt.

Deremot har man fått bevitna en lång och bitter polemik mellan *Aftonbladet* å ena sidan, och några andra tidningar å den andra, om betydelsen af det »C» hvarmed den förra tidningen ansett det lämpligt att både i början och slutet signera en dit insänd artikel angående det senaste kriget, vårt försvarsväsende, och åtskilligt annat, synnerligen hätska och råa utjutelser mot Tyskland och Preussen, af det slag som man varit van att under en tid finna i en del af pressen. Det dröjde mycket länge, innan vår samtida, ansatt af den öfriga pressens interpellationer, slutligen framkom med en slags förklaring, att den ifrågavarande artikeln icke var författad af den höga person hvars signatur blifvit lånad. Så länge saken inskränkte sig till ett vanligt tidningsgräl, kunde vi lemna den utan uppmärksamhet, men nu, sedan den föranlett ministeriella reklamationer, och Sveriges sändebud hos storbritanniska regeringen nöd-

gats i *The Times* upplysa, att konungen af Sverige väl begagnat det stora »C» såsom signatur på dikter, som han utgifvit, men aldrig insändt politiska artiklar i tidningarne, har saken fått den betydelse, att vi icke kunna återhålla ett par anmärkingar.

Oss veterligen har detta samma »C», tillhörande en större sort af bokstäfver än som dagligen begagnas i det vanliga tidningstrycket, aldrig tillföre varit användt af någon annan än konung Carl XV på några dikter, hvilka också, i samma tidningsnummer der den ifrågavarande politiska afhandlingen börjades, annonserades till salu. Det var således en usurpation af signatur, men af det slag som är i högsta måtto tadelvärd och äfventyrlig, såsom följden visat, och den kunde endast hafva en anledning. Vår samtida, som under en tid visat sig vara hugnad med höga ministeriella förtroenden, som förr än någon annan erhöi kännedom om det märkliga sjukbetyg på grund hvaraf general Abelin sökte och erhöi afsked från sitt statsrådsembete, och som likaledes på håret kände trycket af det motstånd som sattes mot samma höga embetsmans sista officiella handling såsom chef för landtförsvarsdepartementet, det bekanta förbudet för arméns officerare att vid och inför trupp bära utländska ordensdekorationer, önskade påtagligen att lysa med en intimitet af ännu förnämligare slag, liksom då han under danskt-tyska kriget ansåg sig kunna till en dansk tidning afsända det bekanta telegrammet om »Ham Selv». Om denna handling var

lättfärdig i en grad som aldrig kan ursäktas, är det något värre än lättsinne då samma tidningsutgifvare nu söker på en annan tidning skjuta skulden för sitt eget fel i *conduite*. Detta är inom publiciteten en af dessa synder som icke kunna förlätas.

Vi veta icke hvar *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* hemtat den uppgiften att Första kammarens flertal skulle vid något tillfälle »hotat» att sätta ned census till Andra kammaren, för att neutralisera den sjelfegande allmogens inflytande. Oss

veterligen har någon sådan fråga icke förekommit i kammaren, men om den förekommer, och kammaren skulle besluta sig för någon sådan nedsättning, så blifver troligen beslutet grundadt ensamt på den nytta det allmänna deraf skulle kunna draga, men icke på något begär att utestänga någon särskild klass från dess politiska inflytande, liksom icke heller på någon principiell eftergift för ropet ifrån en annan sida på så kallade politiska rättigheter.

Strödda underrättelser.

Mannen i månen. Det vore lätt att skriva en historia om »Mannen i månen» hos gamla och nyare folk; materialier finnas i öfverflöd, ty hos nästan alla nationer har man i månens fläckar trott sig igenfinna figuren af en människa, dels såsom ett helt ansigte i fullmånen, dels såsom en hel människofigur, med en handlyckta och en risknipa som står inuti den C-formiga månstrimman vid nytändningen.

Hebreerna förflyttade i början patriarken Jakob till månen; i en senare tid tog traditionen bort honom och satte i stället dit en annan individ utan namn. »Som nu Israels barn voro uti öknerna», berättar IV Mosebok (XV, 32 f.), »funno de en man hemtande ved om sabbatsdagen. Och de som hade funnit honom dermed, då han hemtade veden, hade honom fram för Moses och Aron och för hela menigheten. Och de satte honom i fängelse, ty det var icke klarligen uttryckt hvad de skulle göra med honom. Men Herren sade till Moses: den mannen skall döden dö, och hela menigheten skall stena honom utom lägret. Så förde hela menigheten honom utom lägret och stenade honom ihjel, såsom Herren hade hjudit Moses». Men traditionen nöjde sig icke med detta straff utan insatte honom i månen tillika med risknippan som förorsakade hans död.

I medeltiden var det Kain som fick tjänstgöra såsom man i månen. Så heter det hos Dante (*Inferno* C. XX, 43):

Men kom och se: den sväfvar ut vid brädden af båda halfkloten, och i vägen dyker nedom Sevilla Kain med sitt törne. I går var månen full...

Likväl tror Dante icke på traditionen, och i *Paradiset* (II, 49) frågas hvad det är för en figur i månen, som man på jorden tror vara Kain, men Beatrice ger honom deröfver en kosmologisk förklaring. Efter folktron var törnbusken, som månmannen bar på axeln, den risknipa Kain hade på altaret då Gud icke ville mottaga hans offer.

Shakspeare deremot aktar sig för att glömma folktraditionen. I »Stormen» svarar fullbulten Stefano på Calibans fråga, om han fallit ned från himmelen: »Jo, ifrån månen, det kan du lita på. Jag var i mina dar mannen i månen», hvarpå Caliban åter försäkrar: »Jag har sett dig der, och jag tillbeder dig. Min matmor visade mig på dig, din hund och din buske». I »Sommarnattsdrömmen» förklarar personen som spelar månskenet: »Hornlyktan månen är med horn i pannan», och säger sedan mycket ordentligt ifrån att han är mannen i månen, törnbusken hans buske och hunden hans hund.

Med tiden kom man på det infallet att gifva månmannen en följeslagarinna, och man satte äfven en pipa i munnen på honom för att förströ hans enförmiga lif. I balladerna förvandlades han till en lustig kurre, en dryckesbroder, som icke hade något gemensamt med de dystra forntids-traditionerna.

Upptäckten af teleskopet och utbredningen af folkundervisningen förstörde alla dessa poetiska illusioner. Om det fins en man i månen, som kan med sina synglas upptäcka den rätvinkliga triangeln, hvilken Laplace ville konstruera såsom en telegraf

mellan jorden och månen, fordras det ännu starkare instrument att upptäcka honom, der han kanske promenerar på brädden af de utbrända vulkanerna.

Orsak till seger. Omkring 1840 voro Abyssinien och synnerligen landet Tigre hemsökta af de krig som de arameiska furstarne och gallas förde mot hvarandra. De kristna befolkningarne voro i kamp mot halfvilda muselmän. I följd af en bland dessa plötsliga omkastningar i krigslyckan, som hvarje ögonblick ega rum i dessa länder, blef en gallas-höfding Ras-Ali den lycklige besegraren af den kristna djeddan af Semiene. Ubie blef galla-höfdingens fänge och fick af honom mottaga den bästa behandling.

En dag befunno sig segraren och den besegrade till sammans uti samma tält. Ras-Ali ville på nära håll se den som han med så mycken öfverlägsenhet hade slagit; och utan någon ting i sin ställning som kunde förödmjuka fången, frågade han honom huru han skulle hafva förhållit sig mot honom, om krigslyckan hade varit honom gynsam.

»Jag skulle icke hafva dödat dig», svarade Ubie, »men jag skulle hafva bevarat dig i bojer ända till slutet på mina eller dina dagar».

Härtill svarade Ras-Ali, galla-muselmannen:

»Det är emedan jag är mildare än du, Ubie, som Gud har gifvit mig segern».

Förfalskning af kaffeböner. Müller erhöi för någon tid sedan ett prof af rätt, grönaktigt Riokaffe till undersökning. Den af dess ringa gifvighet, liksom af en egendomlig men likväl ej just oangenäm bismak, uppmärksamgjorde köparen deraf förmodade en förfalskning, hvilket äfven ganska riktigt visade sig vara fallet. Efter Müllers åsigt kunde det ifrågavarande kaffet knapt skiljas från det äkta; bönerna voro temligen lika så väl till färg som storlek; blott under förstoringsglas märkte man att enskilda böner voro något porösare än andra. En del af kaffet lät han stå i en porlinsskål under någon tid, sedan han begjutit det med vatten. Redan efter kort tid såg man enskilda böner jäsa upp, medan största delen förblef oförändrade. Vid vattnets affiltrering kvarstannade på filtrum ett gelé, som med jodlösning gaf den bekanta stärkelsereaktionen. Förfalskningen uppgick till 27 procent och bestod i bröd, som man genom pressning hade gifvit kaffebönornas form och sedan färgat. Det är derföre rådligt för hvar och en som har skäl att betvifla kaffebönors äkthet att innan de rostas lägga dem i ljumt vatten under några timmars tid, då bedrägeriet, i fall det finnes, träder öppet i dagen.

<i>Innehåll:</i>	Sid.
Den öppnade riksdagen	33.
Undervisningsfrågan	37.
Litteratur:	
Berättelser ur Svenska historien af <i>Anders Fryxell</i>	43.
Blick på pressen	46.
Strödda underrättelser:	
Mannen i månen m. m.	47.

S A M T I D E N,

Veckoskrift för politik och litteratur,

utgifves under innevarande år 1872, med syfte att i frissinnad anda behandla företeelserna inom samhället, litteraturen, vetenskapen, sköna konsterna och den periodiska pressen. Tidskriften utkommer hvarje lördag med ett ark dubbelspaltig imperialoktav, som vid årets slut åtföljes af titelblad och register.

Prenumerationen sker på *postkontoren*, i *bokhandeln* samt i Stockholm på *tidningarnes utdelningsställen*; priset är 10 rdr för helt, 5 rdr 50 öre för halft och 3 rdr för fjerdedels år, *postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt*.

Obs. Alla meddelanden till *Veckoskriften* ställas till *Expeditionen af Samtiden*, N:o 28 Norra Smedjegatan.

Expeditionen kan icke åtaga sig att sända regelmessiga bytesexemplar, och ber derför vänligast få afböja andra sändningar af landsortstidningar, *än då det önskas fästa redaktionens uppmärksamhet på någon särskild artikel*.